

ŞÂZ (الشاذ)

Güvenilir bir râvinin kendisinden daha güvenilir râviye aykırı olarak rivayet ettiği hadis anlamında bir terim.

Sözlükte “umumdan ayrılmak (tek başına kalmak)” mânasındaki *şezz* (şüzüz) kökünden türeyen *şâz* kelimesini, özellikle son dönem hadis âlimleri “sika bir râvinin diğer sika râvilere veya kendisinden daha sika olan bir râviye aykırı olarak tek başına rivayet ettiği hadis” şeklinde tanımlamaktadır. İlk defa II. (VIII.) yüzyılda Şu'be b. Haccâc ve Abdurrahman b. Mehdî tarafından kullanılan bu terim, İmam Şâfi'ye göre güvenilir bir râvinin rivayet edip başkalarının rivayet etmediği hadis değil, güvenilir râvinin başkalarının rivayetine muhalif olarak rivayet ettiği hadisi ifade eder (Emîr es-San'ânî, I, 340). Burada geçen, “Güvenilir bir râvinin rivayet edip de başkalarının rivayet etmediği hadis değil” şeklindeki açıklama, II. (VIII.) yüzyılda sika râvinin tek başına rivayet ettiği hadisler *şâz* denildiğini göstermektedir. Şâzın tanımında yer alan aykırılık kaydı ilk dönemlerde mevcut bilgi ve uygulamalara aykırılık şeklinde anlaşılmıştır. Güvenilir bir râvinin kendisinden daha güvenilir râvi veya râvilere aykırı rivayette bulunması râvinin hatası olarak değerlendirilmektedir. Ancak bu hatayı ifade etme ve başka yönden değerlendirme imkânı bulunmadığından bu hadis çeşidinin tesbit edilmesi ve incelenmesinin muallel hadisten daha zor olduğu belirtilmiştir. Zayıf kabul edilen *şâz* zın karşısındaki diğer hadise *mahfûz* denir. Buradan hareketle Tirmizî, sika veya zayıf râvilerin kendilerinden daha güvenilir râvilere aykırı biçimde rivayet ettikleri hadise “gayr-i mahfûz” demıştır (bk. MAHFÛZ).

V. (XI.) yüzyıl âlimlerinden Hâkim en-Nîsâbü'rî, *şâz* hadisi “sika râvinin tek başına rivayet ettiği ve mütâbii bulunmayan” hadis şeklinde tanımlamıştır (*Ma'rîfetü 'ulûmi'l-hadîs*, s. 119). Ferd hadisın bir kısmını içine alan bu tanıma göre *şâz* hadis zayıf sayılmaz. Buna makbul *şâz* da denebilir. Ebû Ya'lâ el-Halîlî ise hadis âlimlerinin *şâz* derken sika olsun zayıf olsun bir râvinin rivayetinde diğer râvilerden ayrı kaldığı hadisi kastettiklerini söyler. Ona göre rivayetinde tek kalan râvi sika ise bu hadis öylece bırakılır ve delil olarak kullanılmaz, sika değilse kabul edilmeyip atılır. Bu görüş münker hadisi de kapsamaktadır. Hâ-

kim en-Nîsâbü'rî ile Ebû Ya'lâ el-Halîlî'nin “râvinin tek başına rivayet ettiği hadis” şeklinde özetlenebilecek olan bu tarifi pek tutulmamıştır. Daha sonra İbnü's-Salâh âlimlerin çoğunun benimsediği tanıma uygun olan *şâz* “merdud *şâz*” adını verir ve yeterli kadar sika olmayan râvinin tek başına rivayet ettiği hadisın de böyle kabul edildiğini söyler. Onun tesbitine göre birçok hadis âlimi, bir râvinin tek başına rivayet ettiği her türlü hadis için merdud ve münker terimleri yanında *şâz* terimini de kullanmıştır (*'Ulûmü'l-hadîs*, s. 78-79). İbn Hacer el-Askalânî ise *şâz*zın, güvenilir bir râvinin gerek zabt gerekse râvilerde aranan diğer şartlar itibarıyla kendisinden daha üstün bir râviye aykırı biçimde rivayet ettiği hadis olduğunu belirtir. Bu durumda daha üstün olan ve tercih edilen rivayete mahfûz, terkedilene *şâz* denir (*Nüzhetü'n-nazar*, s. 68-69).

Daha çok metinde görülmekle birlikte seneddeki muhalefetten kaynaklanması da mümkün olan *şâz* hadisın benimsenmesi baştan beri hoş karşılanmamıştır. Nitekim II. (VIII.) yüzyıl âlimlerinden İbrâhim b. Ebû Able, *şâz* rivayetlere meyledip bunları öğrenmeye çalışanların son derece zararlı şeyleri öğrendiklerini söylemiş, Muâviye b. Kurre *şâz* olan bilgiden uzak durulmasını tavsiye etmiş, Şu'be b. Haccâc, *şâz* hadisın *şâz* kimselerden geldiğini söyleyip bunlara karşı dikkat edilmesini istemiş, Abdurrahman b. Mehdî ise *şâz* bilgi rivayet eden kimsenin ilimde önder olamayacağını belirterek bu tür rivayetleri nakletmekten kaçınılması gerektiğini ifade etmiştir (Râmhürmüzî, s. 206; İbnü's-Salâh, s. 119). Bundan dolayı *şâz* hadis zayıf hadis çeşitlerinden biri sayılarak terkedilmiş ve dinî konularda delil kabul edilmemiştir. Yemenli hadis âlimi Hüseyin b. Muhsin el-Ensârî'nin *el-Beyânü'l-mükemmel fi tahkîki's-şâz ve'l-mu'allel* adlı eseri önce Dârekutnî'nin *es-Sünen*'i ile birlikte yayımlanmış (Delhi 1310), daha sonra ayrıca basılmıştır (Benâres 1399/1979). Abdülkâdir Mustafa Abdürrezzâk el-Muhammedî, *es-Şâz ve'l-münker ve ziyâdetü's-şika muvâzene beyne'l-mütekkaddimîn ve'l-müte'ahhîrîn* adlı eserinde (Beyrut 1426/2005) *şâz* konusunu bütün yönleriyle incelemiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Kâmus Tercümesi, II, 89-90; Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-fâsil* (nşr. M. Accâc el-Hatîb), Beyrut 1391/1971, s. 206; Hâkim en-Nîsâbü'rî, *Ma'rîfetü 'ulûmi'l-hadîs* (nşr. Seyyid Muazzam Hüseyin), Medine 1397/1977, s. 119-122; Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye* (nşr. M. Hâfız et-Ticânî), Kahire, ts., s. 223-224; İbnü's-Salâh, *'Ulûmü'l-hadîs*,

s. 76-79, 119; İbn Hacer el-Askalânî, *Nüzhetü'n-nazar fi tavzihi Nuḥbeti'l-fiker* (nşr. Nûreddin İtr), Dimâşk 1413/1992, s. 68-69; a.mlf., *en-Nüket 'alâ Kitâbi İbn't's-Salâh* (nşr. Rebî' b. Hâdî Umeyrî), Riyad 1408/1988, II, 652-673; Şemseddin es-Sehâvî, *Fethü'l-muḡis*, Beyrut 1403/1983, I, 196-200; Süyûtî, *Tedribü'r-râvî* (nşr. Abdülvehhâb Abdüllatîf), Medine 1379/1959, s. 148-152; Ali el-Kârî, *Şerḥu Şerḥi Nuḥbeti'l-fiker* (nşr. M. Nizâr Temîm – Heysem Nizâr Temîm), Beyrut, ts. (Dârü'l-Erkam), s. 244, 252-253, 330-337; Emîr es-San'ânî, *Tavziḥu'l-efkâr* (nşr. Salâh b. Muhammed b. Uveyza), Beyrut 1417/1997, I, 340-348; Tâhir el-Cezâirî, *Teuḥihü'n-nazar*, Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), s. 69, 85, 220-223; *Tecrid Tercemesi*, Mukaddime, I, 120, 337; Ahmed Yücel, *Hadis İstihlârlarının Doğuşu ve Gelişimi*, İstanbul 1996, s. 169-170.

ABDULLAH AYDINLI

ŞÂZELİ (الشاذلي)

Ebû'l-Hasan Nûruddîn Ali b. Abdillâh b. Abdilcebbar eş-Şâzelî (ö. 656/1258)

Şâzeliyeye tarikatının kurucusu.

593 (1197) yılında Kuzey Afrika'nın en batı bölgesinde yer alan Sebte (Ceuta) şehri yakınlarındaki Gamâre'de doğdu. Mürşidi Abdüsselâm b. Meşîş'in emriyle irşad faaliyetine başladığı İfrîkiye'deki Şâzile (Şâzele) beldesine nisbetle Şâzelî diye tanınır. Soyu Hz. Hasan'a ulaşan bir aileye mensuptur (İbn Atâullah, s. 51; İbnü's-Sabbâğ, s. 22). Öğrenimine Gamâre'de başlayan Şâzelî on yaşlarında Tunus'a giderken Kur'an'ı ezberlemiş ve hadis okumuş bir talebeydi. Burada simyâ ilmiyle meşgul olmak istediye de aldığı bazı mânevî işaretler sebebiyle bundan vazgeçti (İbnü's-Sabbâğ, s. 24). Bu yıllarda Ebû Muhammed Abdülazîz Mehdevî, Ebû Sâid el-Bâcî, Ebû Abdullâh Ali b. Harrâzim gibi âlimlerden ders aldı. İbn Atâullah el-İskenderî, onun zâhirî ilimlerde tartışma yapacak seviyeye gelmeden tasavvuf yoluna girmedikini söyler (*Letâ'ifü'l-minen*, s. 51). Zâhirî ilimleri tahsil etmekle birlikte gençlik yıllarından itibaren tasavvuf yolunda karar kılan Ebû'l-Hasan eş-Şâzelî, başlangıçta silsilesi Mağribli sûfî Ebû Medyen'e ulaşan Ali b. Harrâzim'den faydalandı. Nitekim bazı kaynaklarda ilk defa ona intisap ettiği kaydedilmektedir (İbn İyâd eş-Şâfiî, s. 17).

Şâzelî, daha sonra ilim ve mânevîyat merkezlerinin yer aldığı doğuya gitmek üzere yola çıktı. Önce Fas, Tunus ve Mısır'a gitti, oradan Irak'a geçti. Bazı kaynaklara göre 618 (1221) yılında başladığı bu yolculuğunun asıl amacı zamanının kutbunu bulmaktı. Bağdat'ta Ahmed er-Rifâî'nin